

---

## بررسی فرایندهای آوایی رایج در زبان زندان با توجه به متغیرهای اجتماعی جنسیت، سن، تحصیلات و موقعیت اجتماعی

---

آمنه مسن آبادی<sup>۱</sup>، دکتر بهزاد رهبر<sup>۲</sup>، دکتر محمد رضا اروچی<sup>۳</sup>

### چکیده

مطالعه زبان زندان و واژه‌ها و اصطلاحات رایج در این زبان از نقطه‌نظر جامعه‌شناختی، روان‌شناختی، زبان‌شناختی و جرم‌شناختی دارای اهمیت است. در پژوهش حاضر به بررسی جنبه آوایی زبان زندان می‌پردازیم و مهم‌ترین فرایندهای آوایی در این گونه زبانی را با توجه به چهار متغیر اجتماعی جنسیت، سن، تحصیلات و موقعیت اجتماعی واکاوی نماییم. برای گردآوری داده‌های پژوهش از روش‌های مبتنی بر مشاهده عینی و مصاحبه استفاده شده است. این داده‌ها شامل ۶۱۵ اصطلاح رایج در زبان زندانیان مرد و ۴۹۶ اصطلاح رایج در زبان زندانیان زن است (در مجموع ۱۱۱۱ مورد). تعداد کل زندانیانی که مورد مصاحبه قرار گرفتند ۷۰ نفر بود؛ از این تعداد، ۲۰ نفر آنها زن و همگی از زندان شهر ری بودند، ۵۰ نفر آنها مرد و از چهار زندان رجایی‌شهر، قزل‌حصار، فشافویه و تهران بزرگ بودند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مهم‌ترین فرایندهای آوایی زبان زندان عبارتند از: همگونی، ابدال، درج، حذف و قلب. هیچ‌یک از این فرایندها با متغیر جنسیت رابطه معنادار ندارند ولی سه فرایند آوایی ابدال، حذف و قلب دارای رابطه معنادار با متغیرهای سن، تحصیلات و موقعیت اجتماعی هستند در حالی که دو فرایند همگونی و درج رابطه معناداری با این متغیرها ندارند.

**واژگان کلیدی:** زبان زندان، زبان‌شناسی اجتماعی، فرایند آوایی، تغییر آوایی، همگونی

تاریخ اکسپت: ۹۶/۶/۲۷

تاریخ دریافت: ۹۶/۴/۹

### Investigating popular phonetic processes in prison language with respect to social variables of gender, age, education and social status

#### Abstract

It is important to study the language of the prison and the common terms and terms in this language from a sociological, psychological, linguistic, and criminological point of view. In the present study, we study the phonetic aspect of prison language and examine the most important phonetic processes in this language with respect to the four social variables of gender, age, education, and social status. Objective observation and interviewing methods have been used for data collection. The data includes 615 common terms in the language of male prisoners and 496 common

---

<sup>۱</sup>. دانشجوی دکتری زبان شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد زنجان، زنجان ایران

<sup>۲</sup>. استادیار گروه زبان شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد زنجان، ایران (مسئول مکاتبات).

Email: Rahbarbehzad@gmail.com

<sup>۳</sup>. استادیار گروه زبان شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد زنجان، ایران.

terms in the language of female prisoners (a total of ۱۱۱۱ cases). The total number of prisoners interviewed was ۷۰, of which ۲۰ were women and all were from Rey Prison, ۵۰ of them were male, and were from four prisons in Rajaja Shahr, Ghezelhasar, Fashafiyeh and Tehran. The results of the research show that the most important phonological processes in the language of the prison are: homogeneity, abdoinal, insertion, removal and heart. None of these processes have a meaningful relationship with gender variable, but three phonetic procedures of abdoinal, elimination and heart have a significant relationship with age, education and social status variables, while the two processes of integration and inclusion do not have a meaningful relationship with these variables.

**Key words:** Prison language, Social linguistics, Phonetic process, Phonetic change, Consensus

#### مقدمه

زندان نیز مانند جامعه متشکل از گروه‌های مختلف اجتماعی است که با مشخصه‌های سنی، جنسی و نژادی از هم متمایز می‌شوند. اما در زندان‌ها برخلاف جامعه موقعیت‌های اجتماعی، شغلی، تحصیلی، اقتصادی سیاسی و ... در طبقه‌بندی رسمی و غیررسمی محکومان موثر نیست. گروه‌ها در زندان به واسطه مشخصه‌های دیگری همچون بزه ارتكابی، مدت محکومیت، زبان، قومیت و سن شکل می‌گیرند. گونه زبانی که زندانیان به آن سخن می‌گویند و واژه‌ها و اصطلاحاتی که به‌ویژه در گفتگو با یکدیگر به کار می‌برند، موضوعی درخور توجه و پژوهش است. این گونه زبانی گاه آن‌چنان با گونه‌های زبانی رایج در فضای بیرون از زندان متفاوت است که فهم آن برای افرادی که تجربه زندان ندارند و در معرض این گونه زبانی نبوده‌اند دشوار می‌نماید. برای نمونه، اصطلاحات «باز بودن رأی»، «مشامی» و «حبس بلندگو» را می‌توان نام برد که پژوهشگران آنها را در گفتار زندانیان آزادشده در هنگام پیگیری امور اداری خود مشاهده کرده‌اند:

الف) خانم ..... برای همسر من که شش ماه از حبسش مونده می‌تونی کاری کنی که رأی باز شه؟ (رای باز شدن: وضعیت زندانیانی که با حکم قاضی می‌توانند از زندان آزاد شوند ولی در عوض باید از صبح تا غروب در مکانی تحت کنترل کار کنند و بعد از آن آزادند که به خانه بروند)

ب) فلانی مواد می‌زنه، اونم **مشامی!** (مشامی: مواد مخدری که از طریق بینی استنشاق و مصرف می‌شود)

ج) شوهرم حبس بلندگو داره! (حبس بلندگو: حبسی که باید تا انتها تحمل شود و زندانی تمام مدت محکومیت خود را بدون هیچ عفوی در زندان بماند)

علاوه بر این، پژوهشگران در اثنای مطالعات و پژوهش‌های خود به برخی از موارد ضرب و جرح و خودزنی ناشی از سوءتفاهم‌های ایجادشده در هنگام گفتگوی زندانیان با یکدیگر یا موارد متعددی از عدم وجود تفاهم و تعامل بین زندانی آزادشده با جامعه معیار برخورد کرده‌اند. بر این اساس، می‌توان زبان مورد استفاده در زندان‌ها را گونه‌ی زبانی خاصی دانست که ویژگی‌های آواشناختی، ساختوازی و معناشناختی خاص خود را داراست و با گونه‌های رایج در جامعه آنچنان متفاوت است که گاه به عدم تفاهم یا کج‌فهمی منجر می‌شود.

مطالعه‌ی زبان زندان هم حائز اهمیت است و هم ارزشمند؛ نه تنها به خاطر اینکه اهمیت زبان را در نزد زندانیان برای کنار آمدن با شرایط زندگی در زندان نشان می‌دهد، بلکه به خاطر اینکه به ما کمک می‌کند کارکردهای اجتماعی زبان را بهتر و بیشتر بشناسیم (مایر، ۲۰۱۳). به باور مایر (۲۰۱۳) فرهنگ و زبان حاکم بر زندان تاثیر بسزایی بر رفتار زندانیان دارد و از این رو، اگر مسئولان زندان و مسئولان قضایی به مطالعه‌ی دقیق زبان زندانیان بپردازند و با آگاهی از این زبان با زندانیان رفتار کنند می‌توان تا اندازه‌ی زیادی از بروز خشونت و ناهنجاری در زندان‌ها جلوگیری کرد. در نتیجه، آشنایی با زبان زندان و شناخت جنبه‌های آوایی، ساختوازی، نحوی و معنایی آن را می‌توان گامی مهم در راستای اصلاح زندان و بهبود وضع و رفتار زندانیان به شمار آورد.

با توجه به اهمیت موضوع و نظر به خلأ مطالعات زبان‌شناختی بر روی گونه‌ی زبان زندان در داخل کشور، در پژوهش حاضر می‌کوشیم به جنبه‌ی آوایی این گونه‌ی زبانی بپردازیم و مهمترین فرایندهای آوایی رایج در این گونه‌ی زبانی را با توجه به چهار متغیر اجتماعی جنسیت، سن، تحصیلات و موقعیت اجتماعی واکاوی نماییم. بنابراین پرسش‌های اصلی پژوهش عبارتند از:

- ۱) مهم‌ترین فرایندهای آوایی رایج در زبان زندان کدامند؟
- ۲) ارتباط این فرایندها با متغیرهای جنسیت، سن، تحصیلات و موقعیت اجتماعی زندانیان چگونه است؟

امید است که با این کار باب تازه‌ای در خصوص مطالعات مربوط به زندان و به‌ویژه زبان زندان گشوده شود و با شناسایی ابعاد گوناگون این گونه‌ی زبانی بتوان به درک بهتری از شرایط زندان و تاثیر آن بر روی ذهن و زبان زندانیان دست یافت. پیامد این موضوع می‌تواند حرکت به

سوی اصلاح رفتار و برخورد مسئولان زندان و دست‌اندرکاران امور مربوط به زندانیان با این افراد و کاهش آسیب‌های اجتماعی در فضای درون و بیرون از زندان باشد.

این مقاله از شش بخش تشکیل شده است. در بخش نخست به بیان مساله و اهمیت و ضرورت آن پرداختیم. در بخش دوم، روش نمونه‌برداری، نمونه‌های مورد بررسی، روش گردآوری داده‌ها و روش پژوهش را شرح خواهیم داد. در بخش سوم، مروری کوتاه بر پیشینه پژوهش خواهیم داشت. در بخش چهارم، به بحث پیرامون پایگاه نظری پژوهش که و توصیف فرایندهای آوایی خواهیم پرداخت. در بخش پنجم، به تحلیل و بررسی داده‌ها خواهیم پرداخت و مهمترین فرایندهای آوایی زبان زندان و نیز ارتباط آنها با متغیرهای اجتماعی پیش گفته را واکاوی خواهیم کرد. سرانجام در بخش ششم، نتیجه‌گیری پژوهش را ارائه خواهیم نمود.

### روش پژوهش

این پژوهش بر روی زبان زندانیان زن و مرد در پنج زندان شهر ری، رجایی‌شهر، قزل‌حصار، فشافویه و تهران بزرگ واقع در استان‌های تهران و البرز انجام گرفته است. انتخاب این پنج زندان به صورت گزینشی و به‌خاطر دسترسی آسان برای پژوهشگران بوده و داده‌های پژوهش برگرفته از گفتار زندانیانی است که به مدت بیش از ۵ سال برای تحمل کیفرشان در این زندان‌ها به سر می‌برده‌اند. نمونه‌برداری از جامعه هدف به روش گزینشی انجام گرفته است؛ بدین صورت که پس از تعیین زندان موردنظر، برای گردآوری داده‌ها از روش‌های مبتنی بر مشاهده عینی از طریق حضور در محل، مصاحبه و یادداشت‌برداری استفاده شده است. البته در برخی موارد، مشاهدات توسط دستگاه ضبط صوت صدابرداری شده است. مصاحبه با ۲۰ زندانی زن از زندان شهر ری (که زندان ویژه بانوان است) و ۵۰ زندانی مرد از زندان‌های رجایی‌شهر (۱۰ نفر)، قزل‌حصار (۱۵ نفر)، فشافویه (۱۰ نفر) و تهران بزرگ (۱۵ نفر) انجام گرفت. در نهایت از طریق مشاهده و مصاحبه، تعداد ۶۱۵ مورد از واژه‌ها، اصطلاحات و عبارات به‌کاررفته در زبان زندانیان مرد و ۴۹۶ مورد از زبان زندانیان زن به دست آمد که به صورت کیفی و کمی مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت. البته ناگفته پیداست که بسیاری از واژه‌های رایج در گفتار مردان و زنان زندانی با یکدیگر مشترک است.

جدول (۱) تعداد مصاحبه‌شوندگان را به تفکیک جنسیت، سن، تحصیلات و طبقه اجتماعی نشان می‌دهد. از لحاظ سنی، مصاحبه‌شوندگان به سه گروه تقسیم شدند: جوان (از ۱۸ تا ۳۰ سال)، میانسال (از ۳۱ تا ۵۰ سال) و کهنسال (از ۵۱ تا ۶۵ سال). از نظر سطح تحصیلات،

مصاحبه‌شوندگان به چهار گروه بی‌سواد، زیردیپلم، دیپلم و لیسانس و بالاتر تقسیم شدند؛ و در نهایت از نظر طبقه اجتماعی، به سه گروه طبقه اجتماعی پایین، متوسط و بالا تقسیم گردیدند.

جدول ۱: تعداد مصاحبه‌شوندگان به تفکیک جنسیت، سن، تحصیلات و طبقه اجتماعی

جنسیت	سن	تحصیلات					طبقه اجتماعی		
		بی‌سواد	زیردیپلم	دیپلم	لیسانس و بالاتر	پایین	متوسط	بالا	
مذکر	۲۰	۱۵	۱۵	۱۱	۱۴	۱۸	۱۷	۱۵	
مؤنث	۸	۶	۵	۵	۵	۹	۶	۵	
مجموع	۲۸	۲۱	۲۱	۱۵	۱۹	۲۷	۲۳	۲۰	

### پیشینه پژوهش

با وجود پژوهش‌های بسیاری که در کشورهای دیگر و زبان‌های دیگر بر روی زبان زندان و ابعاد گوناگون آن انجام گرفته است، تا جایی که نگارندگان اطلاع دارند در کشور ایران و زبان فارسی تاکنون تنها دو پژوهش زبان‌شناختی بر روی این موضوع انجام شده است. یکی از این پژوهش‌ها مربوط به پایان‌نامه کارشناسی ارشد مسن‌آبادی (۱۳۹۰) است که در آن به بررسی زبان زندانیان مرد در سه زندان اوین، قزل‌حصار و ندامتگاه فردیس از دیدگاه زبان‌شناسی اجتماعی پرداخته است. وی ضمن بررسی تأثیر محیط زندان بر زبان زندانیان، نمودهای زبان‌شناختی آن را در سطوح معنایی، واژی و آوایی تحت تأثیر جامعه زندان مورد مطالعه قرار داده و دریافته است که محیط و شرایط حاکم بر زندان سبب بروز تغییرات معنایی، واژی و آوایی در گفتار زندانیان می‌شود. پژوهش دیگر، کتاب رهبر و مسن‌آبادی (۱۳۹۵) است. این پژوهشگران با رویکرد زبان‌شناسی اجتماعی به مطالعه زبان زندان پرداخته‌اند و کوشیده‌اند از این رهگذر به شناخت بهتر و بیشتری از لایه‌های زیرین جامعه زندان و درک کامل‌تری از نقش‌های زبان دست یابند. آنها مجموعه‌ای از واژه‌ها و اصطلاحات مورد استفاده در زبان زندانیان مرد در چند زندان استان تهران را گردآوری کرده و مهم‌ترین ویژگی‌های واجی، ساختارژی و معنایی آنها را بررسی نموده‌اند.

گرچه زبان زندان در ایران تاکنون تا اندازه زیادی مورد غفلت پژوهشگران حوزه زبان‌شناسی قرار گرفته است، پژوهشگران حوزه جامعه‌شناسی موضوع زندان و زندانیان را مورد توجه قرار داده‌اند و به بررسی جنبه‌هایی از زندگی در زندان و مسائل پیرامون آن پرداخته‌اند. از کارهایی

که در این زمینه انجام گرفته است می‌توان عبدی (۱۳۸۷)، شمس (۱۳۸۲، ۱۳۸۷ و ۱۳۹۲) و نیز هاشمی (۱۳۸۸) را نام برد که به دلیل عدم ارتباط کار آنها با محور مقاله، از بحث بیشتر پیرامون آنها خودداری می‌کنیم.

پژوهشگران غیرایرانی تا کنون زبان زندان را از جنبه‌ها و زوایای گوناگون مورد بررسی قرار داده‌اند. واژه‌نگاران واژه‌ها و اصطلاحات رایج در زبان زندانیان را وارد واژه‌نامه‌ها کرده‌اند (برای نمونه، گرین، ۲۰۱۱؛ لایتر؛ ۱۹۹۴)؛ جامعه‌شناسان و جرم‌شناسان زبان زندان را از دیدگاه جامعه‌شناختی و جرم‌شناختی بررسی کرده و آن را برای ترسیم نقشه نظام اجتماعی زندان به کار برده‌اند (برای مثال، باندسون، ۱۹۸۹؛ اینات و اینات، ۲۰۰۰)؛ مردم‌شناسان و زبان‌شناسان به بررسی کارکردهای ارتباطی، اجتماعی و فرهنگی زبان زندان پرداخته‌اند (برای نمونه، انسیناس، ۲۰۰۱؛ لوسر، ۲۰۰۴؛ مایر، ۲۰۱۳)؛ روان‌شناسان آن را از دیدگاه روان‌شناختی مورد بررسی قرار داده‌اند (برای نمونه، متیو، ۲۰۱۳)؛ تحلیلگران گفتمان نیز به تحلیل گفتمان حاکم بر زندان پرداخته‌اند (مانند، مایر، ۲۰۰۴).

سایملین (۲۰۱۶) به بررسی گونه واژگانی مورد استفاده توسط زندانیان زن در کشور سوازیلند در جنوب آفریقا پرداخته است. هدف این پژوهش بررسی این موضوع بوده است که آیا زندانیان زن برای آنکه خود را جدا از جامعه معیار (جامعه غالب) نشان دهند دست به تغییر واژه‌های زبان خود می‌زنند و اصطلاحاتی به کار می‌برند که افراد خارج از جامعه زندان قادر به درک آنها نباشند یا خیر. یافته‌های پژوهش نشان داد که این زندانیان از واژه‌ها و اصطلاحاتی استفاده می‌کنند که زندانبانان، افسران پلیس و مردم بیرون از جامعه زندان نتوانند زبان آنها را متوجه شوند. دلیل این کار عمدتاً این است که زندانیان می‌خواهند هویت زبانی مستقلی داشته باشند و خود را مستقل و جدا از اولیاء امور زندان نشان دهند. مایر (۲۰۱۳) به بحث پیرامون زبان زندان پرداخته و با مطالعه مهم‌ترین مشخصه‌های زبان زندان و کارکردهای اجتماعی آن، نتیجه گرفته است که فرهنگ و زبان حاکم بر زندان تاثیر شدیدی بر رفتار زندانیان دارد و اگر مسئولان زندان و مسئولان قضایی به مطالعه دقیق زبان زندانیان بپردازند می‌توانند به درک بهتری از رفتار و اعمال زندانیان برسند و این نخستین گام برای پیشگیری از بروز خشونت در زندان است. لوسر (۲۰۰۴) از طریق مصاحبه با زندانیان زندان‌های نیوزیلند به گردآوری بیش از ۳۰۰۰ واژه و اصطلاح رایج در زبان این زندانیان طی سال‌های ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۰ پرداخته است.

وی در واژه‌نامه خود علاوه بر اصطلاحات و تعاریف آنها، تا حد ممکن به بررسی خاستگاه و ریشه این اصطلاحات نیز پرداخته و برای هر یک از اصطلاحات، مثال‌هایی از زبان زندانیان ارائه داده است.

### فرایندهای آوایی

پژوهش حاضر در چهارچوب زبان‌شناسی اجتماعی که یکی از شاخه‌های اصلی و گسترده زبان‌شناسی امروز است انجام می‌گیرد. از دیدگاه ریچاردز و اشمیت (۲۰۱۰: ۵۳۷) زبان‌شناسی اجتماعی عبارت است از مطالعه زبان در ارتباط با متغیرها و عوامل اجتماعی همچون طبقه اجتماعی، سطح تحصیلات، سن، جنسیت، قومیت و مانند آن. در این چهارچوب کوشش بر این است که رابطه میان ساختار زبان و ساختار جامعه بررسی گردد و تاثیرات ساختار جامعه و از جمله عوامل اجتماعی بر ساختار زبان مورد مطالعه قرار گیرد.

یکی از موارد تأثیرپذیری زبان تحت تأثیر نقش‌ها و کارکردهای پدیده‌های اجتماعی، تغییرات آوایی است که در افراد و گروه‌ها ظاهر می‌گردد. بررسی آوایی گروه‌های جامعه نشان می‌دهد که در این سطح تمایزات زبانی وجود دارد. در نتیجه همنشینی آواها بر زنجیره گفتار شرایطی به وجود می‌آید که اصطلاحاً آن را محیط آوایی می‌نامیم. ظهور آواها در محیط‌های آوایی گوناگون بر کیفیت تولیدی آنها تأثیر می‌گذارد و به بروز تغییراتی در آنها می‌انجامد (افراشی، ۱۳۸۹: ۵۴).

در ادامه مهم‌ترین برخی از مهمترین فرایندهای آوایی که در زبان زندان نیز مشاهده می‌شود را معرفی و توصیف می‌کنیم.

### همگونی

بنابر نظر افراشی (۱۳۸۹) گاهی اوقات در زنجیره گفتار، در نتیجه مجاورت دو همخوان، ویژگی‌های تولیدی یکی به دیگری شباهت پیدا می‌کند، در این شرایط اصطلاحاً گفته می‌شود همگونی روی داده است. چنانچه این فرایند موجب شود یک همخوان عیناً به همخوان مجاورش مبدل شود، می‌گوییم همگونی کامل<sup>۱</sup> روی داده است.

برای مثال:

<sup>۱</sup> full assimilation

صد تا [sattâ] → /sad + tâ /

همسایه [hamsade] → /hamsaye/

ولی اگر برخی مشخصه‌های یک همخوان به مشخصه‌های مجاورش شبیه شود، می‌گوییم همگونی ناقص<sup>۱</sup> روی داده است.

مثلاً: مقصد maqsad → maxsad

در اینجا همخوان [s] با مشخصه‌های [+لثوی، +سایشی، -واک] و همخوان [q] با مشخصه‌های [+ملازی، +انسدادی، +واک] در کنار هم قرار می‌گیرند ولی در نتیجه همنشینی این دو همخوان، مشخصه‌های [+انسدادی] و [+واک] همخوان [q] به ترتیب به [+سایشی] و [-واک] تبدیل می‌شوند. به همین دلیل فرایند مذکور را همگونی ناقص می‌نامند.

### هماهنگی واکه‌ای

از نظر افراشی (۱۳۸۹) اگر در دو هجای مجاور، مشخصه‌های واکه یک هجا به مشخصه‌های واکه هجای دیگر شباهت پیدا کند، می‌گوییم هماهنگی واکه‌ای<sup>۲</sup> روی داده است. مانند:

→ bodow be + dow

در این جا، [e] در یک هجا، تحت تأثیر واکه [o] در هجای دیگر به [o] مبدل شده است.

be + nevis → benivis

واکه [e] در هجای دوم واژه «بنویس» تحت تأثیر واکه [i] در هجای سوم به [i] تبدیل

شده است.

### درج

فرآیند افزوده شدن همخوان یا واکه و یا حتی هجایی را در بخشی از واژه «درج»<sup>۳</sup> گویند. البته در تعریف این فرایند توسط حق‌شناس آمده است: «آوایی که بین دو واژه یا بیشتر در زنجیره کلام و طبق قواعد نظام صوتی زبان فارسی اضافه می‌شود، درج نام دارد، مانند: یاد + گار [yadegar] (حق‌شناس، ۱۳۷۶: ۱۶۰).

### حذف

<sup>۱</sup> partial assimilation

<sup>۲</sup> vowel harmony

<sup>۳</sup> insertion



بنابر نظر حقیق‌شناس (۱۳۷۶) هرگاه در زنجیره گفتار و یا در طول یک واژه، آوایی حذف شود که دلیل آن ثقیل بودن تلفظ باشد، مانند: [qad] به جای [qadr] یا [sob] به جای [sobh] و یا هر دلیل دیگر که گاه نتوان توجیهی برای آن یافت، حذف<sup>۱</sup> نام می‌گیرد.

### قلب

بنا بر نظر افراشی (۱۳۸۹) هنگامی که دو همخوان در ترکیب (بر اثر همنشینی) جای خود را با هم عوض کنند یعنی همخوان اول جای دوم بنشیند و بالعکس، فرآیند قلب رخ داده است. قلب در فارسی محاوره‌ای (به ویژه در میان بی‌سوادان و کم‌سوادان) بسیار دیده می‌شود، مانند:

کبریت ← کربیت      [kerbit] → /kebrit/

### تجزیه و تحلیل داده‌ها

#### فرایندهای آوایی رایج در زبان زندان

در ادامه به بررسی مهمترین فرایندهای آوایی رایج در زبان زندان خواهیم پرداخت که عبارتند از: همگونی، ابدال، درج، حذف و قلب.

#### فرآیند همگونی

هنگامی که همخوان یا واکه‌ای در همنشینی با همخوان یا واکه‌ای دیگر، پاره‌ای از ویژگی‌های آوایی خود را از دست داده و به جای آن مختصات آوایی همخوان یا واکه مجاور را به خود بگیرد همگونی رخ می‌دهد. همگونی می‌تواند میان یک همخوان با همخوان دیگر روی دهد که در آن صورت از لحاظ میزان همگون‌شدگی می‌تواند به دو نوع کامل و ناقص تقسیم شود. همچنین از لحاظ جهت همگونی می‌توان آن را بر دو نوع پیشرو<sup>۲</sup> و پسرو<sup>۳</sup> دانست. گونه دیگری از فرآیند همگونی در میان واکه‌ها دیده می‌شود که آن را هماهنگی واکه‌ای می‌نامند. از میان فرایندهای همگونی در زبان زندان، بسامد فرآیند همگونی کامل پیشرو بیشتر از بقیه انواع همگونی‌هاست که نمونه‌هایی از آن را در جدول زیر نشان داده‌ایم.

<sup>۱</sup> ellision  
<sup>۲</sup> progressive  
<sup>۳</sup> regressive

جدول ۲. نمونه‌هایی از فرایند همگونی کامل پیشرو در زبان زندان

آوانویسی	جنسیت		صورت زیرساختی
	مرد	زن	
[bā dassāt ]	■	■	با دست هات
[vāssā]	-	■	بایست (واستا)
[basse di:ge]	■	■	بسه دیگه
[dasset vazi:r]	-	■	دستت وزیر
[rāsse kārete]	■	■	راست کارته
[kar dorosse]	■	■	کاردرسته

علاوه بر همگونی کامل پیشرو، مواردی از دیگر انواع همگونی نیز در زبان زندان یافت می‌شود که نمونه‌هایی از آنها در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۳. نمونه‌هایی از فرایند همگونی و هماهنگی واکه‌ای در زبان زندان

هماهنگی واکه‌ای	همگونی ناقص پیشرو    پسرو	آوانویسی	جنسیت		صورت زیرساختی
			مرد	زن	
	■	[ʔambāri:]	■	■	انباری
■		[bi:li:teš borde]	-	■	بلیطش برده
	■	[šekambe]	■	■	شکنبه
	■	[kāreš bi:sse]	■	■	کارش بیسته

### ۵ فرآیند ابدال

در این فرایند همخوان یا واکه‌ای به همخوان یا واکه دیگر بدل می‌شود. مثال‌هایی از این فرایند در جدول (۴) اشاره گردیده است.

جدول ۴. فهرست واژه‌های ساخته شده طی فرایند ابدال

تبدیل	آوانویسی	جنسیت		صورت زیرساختی
		مرد	زن	
[v] → [f]	[bā di:fāl ham xarĴe]	-	■	با دیوار هم خرجه
[h] → [y]	[beitar]	■	■	بهتر
[q] → [x]	[yaxe]	■	■	یقه
[q] → [x]	[čaxmāx]	■	■	چخماق
[r] → [l]	[šalam šu:lbā]	■	■	شلم شوربا
[p] → [f]	[qāf zan]	■	■	قاپزن
[t] → [d]	[kārdeks]	■	■	کاردکس
[t] → [d]	[rābede]	-	■	رابطه

### فرآیند درج

در داده‌های جمع‌آوری شده از زبان زندانیان مشاهده می‌شود که گاه آوا یا هجایی به یک واژه (و نه لزوماً در ترکیب با واژه‌های دیگر) اضافه شده است که عملکرد فرایند درج را نشان می‌دهد. نمونه‌هایی از این فرایند در جدول (۵) آمده است.

جدول ۵. نمونه‌هایی از فرایند درج در زبان زندان

درج	آوانویسی	جنسیت		صورت زیرساختی
		مرد	زن	
درج همخوان [t]	[hālli:tte]	■	■	حالیه
درج همخوان [l]	[zāllu:]	■	■	زالو
درج همخوان [t]	o qātti:] [qar	-	■	قر و قاطی

### فرآیند حذف

در داده‌های بررسی شده نمونه‌هایی از حذف همخوان، واکه و هجا دیده شده است که گاه از ابتدا، گاه از میان و گاه از پایان واژه بوده است. البته در مواردی هم این فرایند در زنجیره گفتار عمل می‌کند. نمونه‌هایی از فرایند حذف در جدول (۶) نشان داده شده است.

جدول ۶. نمونه‌هایی از فرایند حذف در زبان زندان

توضیحات	آوانویسی	جنسیت		صورت زیرساختی
		مرد	زن	
حذف همخوان [t]	[ <sup>?</sup> ostoxu:n be das]	-	■	استخوان به دست
حذف همخوان [t]	[talās]	■	■	طلاست
حذف بخشی از هجای آخر	[ <sup>?</sup> i:no bātam]	■	■	اینو باهات هستم
حذف همخوان [h] و [t]	[ba dassāt]	■	■	با دست‌هات
حذف همخوان [d]	[ban <sup>?</sup> andāxtan]	-	■	بند انداختن
حذف همخوان [h]	[čārtāyi: <sup>?</sup> u:madan]	-	■	چارتایی آمدن
حذف همخوان [h]	[čākan]	■	■	چاه‌کن
حذف هجای [no] از اول واژه	[kareti:m]	-	■	نوکر تیم
حذف واکه [e] و نیز همگونی همخوان‌ها	[yāttu:n]	■	■	یادتان
حذف واکه [e] از هجای سوم	[havāsto]	-	■	خواست رو
حذف همخوان [d] از هجای دوم	[xoešše]	-	■	خودشه
حذف همخوان [m] از آخر واژه	[tox]	■	■	تخم
حذف هجای [ya] و گاه کشش واکه ی پیش از آن	[šā:d]	-	■	شاید
حذف همخوان [t] از آخر واژه	[bi:ri:x]	-	■	بی‌ریخت
حذف هجای آخر	[dāš]	-	■	داش
حذف همخوان [t]	[dasmāl be das]	■	■	دستمال به دست
حذف همخوان [h]	[rā be rā]	■	■	راه به راه
حذف همخوان [t]	[zi:re haš]	■	■	زیر هشت

حذف همخوان [m]	[kāre češ]	-	■	کار چشم
حذف همخوان [t]	[kār doros]	■	■	کار درست
حذف همخوان [h]	[masāle fu:ru:š]	-	■	مصالح‌فروش

### فرآیند قلب

هنگامی که در همخوان در ترکیب (بر اثر همنشینی) جای خود را با هم عوض کنند یعنی همخوان اول به جای همخوان دوم بنشینند و بالعکس، فرایند قلب رخ داده است. قلب در فارسی محاوره (به ویژه در میان بی‌سوادان و کم‌سوادان) بسیار دیده می‌شود. در جدول (۷) نمونه‌های از فرایند قلب در زبان زندان ارائه گردیده است.

جدول ۷. نمونه‌هایی از فرایند قلب در زبان زندان

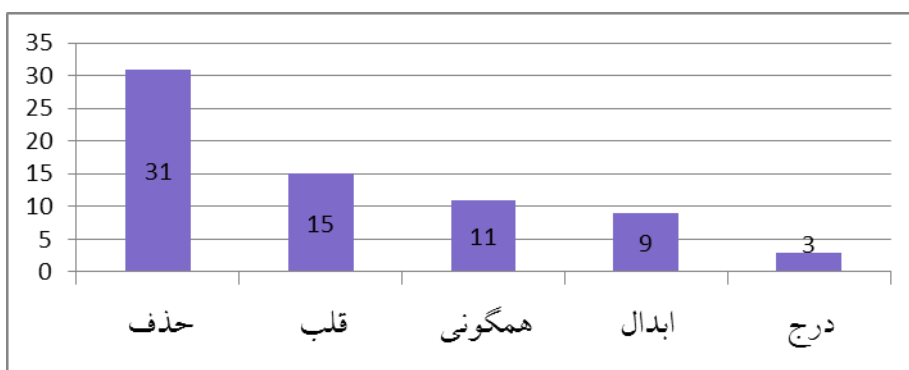
توضیحات	آوانویسی	جنسیت		صورت زیرساختی
		زن	مرد	
	[qolf]	-	■	قفل
	[qablet]	■	■	قلبت
	[čatr]	-	■	چتر
	[qarb kandan]	■	■	قبر کردن
	[?eqš]	-	■	عشق
	[tāski:]	-	■	تاکسی
پس از فرایند قلب [d] به جفت بی‌واک خود [t] در روند واگردگی تبدیل شده است.	[pu:rt]	-	■	پودر
	[ri:ks]	-	■	ریسک
	[mi:rfeſtamet]	■	■	می‌فرستمت
	[načabsi:d]	■	■	نچسبید
	[našqe]	-	■	نقشه
	[namarham]	-	■	نامحرم

رابطه فرایندهای آوایی با متغیرهای اجتماعی

همان گونه که گفتیم پنج فرایند آوایی مشاهده شده در زبان زندان عبارتند از: همگونی، ابدال، درج، حذف و قلب که فراوانی و درصد وقوع هر یک از آنها در جدول و نمودار زیر آمده است.

جدول ۸. فراوانی و درصد وقوع فرایندهای آوایی در زبان زندان

فراوانی	درصد وقوع نسبت به کل	فرایندهای آوایی
۳۱	۴۴/۹۳	حذف
۱۵	۲۱/۷۴	قلب
۱۱	۱۵/۹۴	همگونی
۹	۱۳/۰۴	ابدال
۳	۴/۳۵	درج
۶۹	۱۰۰	مجموع



نمودار ۱. فراوانی وقوع فرایندهای آوایی در زبان زندان

همان گونه که در جدول و نمودار بالا مشاهده می‌شود، فراوانی فرایند آوایی حذف بیش از سایر فرایندهای آوایی و کمیت آن بیش از دو برابر فراوانی فرایند قلب است که در رده دوم قرار دارد. در میان این پنج فرایند آوایی کمترین میزان فراوانی مربوط به درج است. در ادامه ارتباط میزان وقوع این فرایندها در گفتار زندانیان را با پنج متغیر جنسیت، سن، تحصیلات، موقعیت اجتماعی و نوع جرم بررسی می‌کنیم.

### ارتباط فرایندهای آوایی با متغیر جنسیت

جدول (۹) فراوانی بسامد وقوع پنج فرایند آوایی همگونی، ابدال، درج، حذف و قلب را در گفتار زندانیان به تفکیک جنسیت آنها نشان می‌دهد. همانطور که دیده می‌شود، بسامد وقوع همه فرایندهای آوایی در گفتار زندانیان مرد بیش از زندانیان زن است. برای بررسی تأثیر عامل جنسیت بر بسامد وقوع این فرایندها در زبان زندان از آزمون ناپارامتری کای-دو استفاده شده که نتایج آن در جدول (۱۰) آمده است.

جدول ۹. بسامد وقوع فرایندهای آوایی در زبان زندان را به تفکیک جنسیت

		فرایندهای آوایی					کل
		همگونی	ابدال	درج	حذف	قلب	
جنسیت	مذکر	۱۱	۳۲	۳	۴۰	۳۰	۱۱۶
	مونث	۷	۲۰	۲	۳۱	۸	۶۸
کل		۱۸	۵۲	۵	۷۲	۳۸	۱۸۴

برای بررسی درستی یا نادرستی این فرضیه که «متغیر جنسیت سبب ایجاد تفاوت معنادار در میزان مشاهده فرایندهای آوایی در گفتار زندانیان زن و مرد می‌شود» از آزمون کای-دو استفاده می‌کنیم که نتایج آن در جدول زیر به نمایش درآمده است.

جدول ۱۰. آزمون ناپارامتری کای-دو

	Value	df	Sig	نتیجه آزمون
Chi-Square	۰,۵۹۵	۴	۰,۲۳۲	رد فرضیه

همان‌گونه که در جدول بالا ملاحظه می‌شود، با توجه به مقدار Sig که بزرگتر از ۵ درصد است این فرضیه در سطح خطای ۵ درصد رد می‌شود.

### ارتباط فرایندهای آوایی با متغیر سن

داده‌های مربوط به فراوانی و درصد وقوع پنج فرایند آوایی همگونی، ابدال، درج، حذف و قلب برای زندانیان زن و مرد به تفکیک سه رده سنی جوان (۳۰-۱۸ سال)، میانسال (۵۰-۳۱ سال) و کهنسال (۶۵-۵۱ سال) در جدول زیر به نمایش درآمده است.

جدول ۱۱. تفاوت رخداد فرایندهای آوایی میان زنان و مردان به لحاظ سن

		فرایندهای آوایی					
		فراوانی و درصد	معداری قلب	معداری حذف	درج	معداری ابدال	معداری همگونی
		بر حسب جنسیت					
مذکر جوان ۱۸ تا ۳۰ سال	فراوانی	۹	۲۸	۲	۱۷	۲۵	۰/۰۰۰
	درصد	۰/۸۲	۰/۷۰	۰/۶۷	۰/۵۳	۰/۸۳	۰/۰۰۰
مؤنث جوان ۱۸ تا ۳۰ سال	فراوانی	۷	۳۰	۲	۱۶	۸	۰/۰۰۰
	درصد	۱/۰۰	۰/۹۶	۱/۰۰	۰/۵۳	۱/۰۰	۰/۰۰۰
مذکر میانسال ۳۱ تا ۵۰ سال	فراوانی	۱۰	۳۵	۳	۲۸	۲۹	۰/۰۰۹
	درصد	۰/۹۱	۰/۸۷	نسبت ها ۱/۰۰	۰/۸۷	۰/۹۷	۰/۰۰۹
مؤنث میانسال ۳۱ تا ۵۰ سال	فراوانی	۵	۲۰	برابرند ۲	۱۲	۴	۰/۰۲۲
	درصد	۰/۷۱	۰/۶۴	۱/۰۰	۰/۶۰	۰/۵۰	۰/۰۲۲
مذکر کهنسال ۵۱ تا ۶۵ سال	فراوانی	۵	۲۵	۱	۱۵	۲۰	۰/۰۱۸
	درصد	۰/۶۴	۰/۶۲	۰/۳۳	۰/۴۷	۰/۶۷	۰/۰۰۸
مؤنث کهنسال ۵۱ تا ۶۵ سال	فراوانی	۳	۱۰	۱	۳	۲	۰/۰۰۸
	درصد	۰/۴۳	۰/۳۲	۰/۵۰	۰/۱۵	۰/۲۵	۰/۰۰۸

با در نظر گرفتن جدول بالا که تفاوت رخداد فرایندهای آوایی را بر اساس سن بین دو جنس مذکر و مؤنث نشان می‌دهد می‌توان نتیجه گرفت که در مورد فرایند همگونی بیشترین درصد استفاده از این فرایند در میان زندانیان زن جوان مشاهده می‌شود (۱۰۰ درصد) و کمترین میزان استفاده از آن در میان زندانسان زن کهنسال است (۴۳ درصد). ولی در رده‌های سنی سه گانه (یعنی جوان، میانسال و کهنسال) تفاوت معداری میان زنان و مردان در استفاده



از فرایند همگونی به چشم نمی‌خورد. پس می‌توان گفت سن به عنوان یک متغیر اجتماعی تأثیری بر وقوع فرایند آوایی همگونی در گفتار زندانیان زن و مرد ندارد.

در مورد فرایند ابدال می‌بینیم که در میزان وقوع این فرایند در گفتار زندانیان زن و مرد در هر سه رده سنی تفاوت معنادار وجود دارد و بیشترین تفاوت در رده سنی کهنسالان یافت می‌شود. بیشترین درصد وقوع این فرایند مربوط به زندانیان مرد میانسال است (۸۷ درصد) و کمترین درصد وقوع آن در گفتار زندانیان زن کهنسال یافت می‌شود (۱۵ درصد). بر این اساس مشاهده می‌شود که متغیر سن بر بسامد وقوع فرایند آوایی ابدال در گفتار زندانیان زن و مرد تأثیرگذار است و این فرایند در گفتار مردان به طور کلی بیشتر از گفتار زنان یافت می‌شود و به ویژه با افزایش سن این فاصله نیز افزایش می‌یابد.

در مورد فرایند درج نیز همچون فرایند همگونی، عامل سن باعث ایجاد تفاوت معنادار در میزان وقوع این فرایند در گفتار زندانیان زن و مرد نمی‌شود. بیشترین درصد وقوع فرایند درج مربوط به زنان و مردان میانسال (۱۰۰ درصد) و نیز زنان جوان (۱۰۰ درصد) است و کمترین میزان آن مربوط به مردان کهنسال (۳۳ درصد).

بسامد وقوع فرایند آوایی حذف در هر سه رده سنی جوان، میانسال و کهنسال در میان زندانیان زن و مرد دارای تفاوت معناداری است و در نتیجه عامل سن را باید یک عامل تأثیرگذار بر میزان وقوع این فرایند در گفتار زندانیان زن و مرد دانست. بیشترین درصد وقوع این فرایند در میان زندانیان مؤنث جوان دیده می‌شود (۹۶ درصد) و کمترین درصد در میان زندانیان مؤنث کهنسال.

همانند فرایند حذف، وقوع فرایند قلب نیز در گفتار زندانیان زن و مرد در هر سه رده سنی تأثیرپذیر از متغیر سن بوده و تفاوت معناداری در این رابطه در دو جنس مذکر و مؤنث مشاهده می‌شود. بیشترین درصد وقوع این فرایند را می‌توان در میان زندانیان زن جوان مشاهده کرد (۱۰۰ درصد) و کمترین آن را در گفتار زندانیان زن کهنسال (۲۵ درصد).

با نگاهی به جدول فوق به طور کلی می‌توان دریافت که در رده سنی جوان درصد وقوع فرایندهای آوایی در میان زندانیان زن بیشتر از زندانیان مرد است، در حالی که در رده سنی میانسال این قضیه برعکس است و درصد وقوع فرایندهای آوایی در میان زندانیان مرد بیشتر است. در رده سنی کهنسال نیز به جز فرایند درج، درصد وقوع سایر فرایندها در میان زندانیان مرد در مقایسه با زندانیان زن بیشتر است.

## ارتباط فرایندهای آوایی با متغیر سطح تحصیلات

داده‌های مربوط به فراوانی و درصد وقوع پنج فرایند آوایی همگونی، ابدال، درج، حذف و قلب برای زندانیان زن و مرد به تفکیک چهار سطح تحصیلات بیسواد، زیردیپلم، دیپلم و لیسانس و بالاتر در جدول زیر به نمایش درآمده است.

جدول ۱۳. تفاوت رخداد فرایندهای آوایی میان زنان و مردان به لحاظ سطح تحصیلات

تحصیلات	فراوانی و درصد	فرایندهای آوایی				
		معداری قلب	حذف معداری درج	معداری ابدال	معداری همگونی	برحسب جنسیت
بیسواد	مذکر	۲۹	۳۷	۳	۳۰	۱۱ فراوانی
	نسبت ها ۱/۰۰	۰/۹۷	۰/۹۲	۱/۰۰	۰/۹۴	نسبت ها ۱/۰۰ درصد
زیردیپلم	مذکر	۲۷	۳۱	۳	۲۵	۹ فراوانی
	نسبت ها ۱/۰۰	۰/۷۷	۰/۷۷	۱/۰۰	۰/۷۸	نسبت ها ۰/۸۲ درصد
دیپلم	مذکر	۲۵	۲۵	۲	۲۲	۸ فراوانی
	نسبت ها ۱/۰۰	۰/۸۳	۰/۶۲	۰/۶۷	۰/۶۹	نسبت ها ۰/۷۳ درصد
لیسانس و بالاتر	مذکر	۱۶	۲۲	۱	۱۵	۳ فراوانی
	نسبت ها ۱/۰۰	۰/۵۳	۰/۵۵	۰/۳۳	۰/۴۷	نسبت ها ۰/۲۷ درصد
بیسواد	مونث	۴	۲۰	۲	۱۴	۷ فراوانی
	نسبت ها ۱/۰۰	۰/۰۰۳	۰/۰۰۳	۰/۰۳۲	۰/۰۳۲	نسبت ها ۱/۰۰ درصد
زیردیپلم	مونث	۳	۱۳	۲	۱۰	۶ فراوانی
	نسبت ها ۱/۰۰	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۳۵	۰/۰۳۵	نسبت ها ۰/۸۲ درصد
دیپلم	مونث	۳	۶	۲	۶	۶ فراوانی
	نسبت ها ۱/۰۰	۰/۳۷	۰/۴۲	۱/۰۰	۰/۵۰	نسبت ها ۰/۸۶ درصد
لیسانس و بالاتر	مونث	۱	۳	۱	۳	۲ فراوانی
	نسبت ها ۱/۰۰	۰/۵۳	۰/۱۹	۱/۰۰	۰/۳۰	نسبت ها ۰/۸۶ درصد

۰/۲۹ درصد

۰/۱۵

۰/۵۰

۰/۱۰

۰/۱۲

نتایج حاصل از تحلیل جدول (۱۳) که تفاوت رخداد فرایندهای آوایی میان زندانیان زن و مرد به لحاظ سطح تحصیلات را نشان می‌دهد بیانگر آن است که عامل سطح تحصیلات باعث ایجاد تفاوت معنادار در میزان استفاده زندانیان زن و مرد از فرایندهای آوایی ابدال، حذف و قلب می‌شود در حالی که تأثیر این عامل بر میزان استفاده زندانیان زن و مرد از فرایندهای همگونی و درج سبب ایجاد تفاوت معنادار بین جنس مذکر و مؤنث نمی‌شود.

این جدول همچنین نشان می‌دهد که رابطه میان سطح سواد زندانیان با میزان وقوع فرایندهای آوایی در گفتار آنان رابطه‌ای معکوس است؛ یعنی هرچقدر سطح تحصیلات آنان بالاتر باشد در گفتار آنان موارد کمتری از فرایندهای آوایی را می‌توان یافت به گونه‌ای که بیشترین درصد وقوع این فرایندها را در گفتار زندانیان مرد بیسواد می‌توان دید (بالای ۹۰ درصد در مورد همه فرایندهای آوایی) در حالی که کمترین درصد وقوع این فرایندها در میان زندانیان زن لیسانس و بالاتر دیده می‌شود (کمتر از ۳۰ درصد در مورد همه فرایندها به جز فرایند درج). این یافته‌ها همچنین بیانگر آن است که میزان وقوع فرایندهای آوایی در گفتار مردان به طور کلی بیشتر از گفتار زنان است به طوری که تفاوت آنها در برخی موارد به بیش از ۵۰ درصد می‌رسد.

تفاوت سطح معناداری در بیسوادان در فرایند همگونی دارای نسبت برابری هستند. تفاوت سطح معناداری در زیردیپلم، دیپلم و لیسانس و بالاتر در فرایند همگونی و در فرایند درج با تحصیلات دیپلم و لیسانس و بالاتر دارای تفاوت معناداری نیستند. در فرایند ابدال، با تحصیلات زیر دیپلم تفاوت سطح معناداری دارای بالاترین مقدار است. در فرایند قلب، با تحصیلات دیپلم تفاوت سطح معناداری دارای بالاترین مقدار است.

### ارتباط فرایندهای آوایی با متغیر موقعیت اجتماعی

داده‌های مربوط به فراوانی و درصد وقوع پنج فرایند آوایی همگونی، ابدال، درج، حذف و قلب برای زندانیان زن و مرد به تفکیک سه موقعیت اجتماعی بالا، متوسط و پایین در جدول زیر به نمایش درآمده است.

جدول ۱۲. تفاوت رخدادهای فرایندهای آوایی میان زنان و مردان به لحاظ موقعیت اجتماعی

موقعیت اجتماعی	فرایندهای آوایی		فرآوانی و درصد		موقعیت اجتماعی		
	معداری قلب	معداری حذف	معداری ابدال	معداری همگونی	بر حسب جنسیت	موقعیت اجتماعی	
بالا	مذکر	۱۸	۳۰	۱	۱۷	۶	فرآوانی
		۰/۶۰	۰/۷۵	۰/۳۳	۰/۵۳	۰/۵۵	درصد
	مونث	۲	۶	۱	۴	۴	فرآوانی
		۰/۰۴۸	۰/۰۰۰	۰/۰۰۹	۰/۰۰۸	۰/۹۱۴	
متوسط	مذکر	۲۳	۳۵	۲	۲۳	۸	فرآوانی
		۰/۷۷	۰/۸۷	۰/۶۷	۰/۷۲	۰/۷۳	درصد
	مونث	۳	۱۴	۲	۸	۶	فرآوانی
		۰/۳۷	۰/۴۵	۱/۰۰	۰/۴۰	۰/۴۹۱	درصد
پایین	مذکر	۲۸	۳۸	۳	۲۶	۱۱	فرآوانی
		۰/۹۳	۰/۹۵	نسبت‌ها	۰/۸۱	نسبت‌ها	درصد
	مونث	۴	۲۰	۲	۱۰	۷	فرآوانی
		۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	برابرند	۰/۰۱۷	برابرند	درصد

جدول (۱۲) تفاوت رخدادهای فرایندهای آوایی در میان زندانیان زن و مرد را به لحاظ موقعیت اجتماعی نشان می‌دهد. با توجه به این جدول، میزان وقوع فرایندهای همگونی و درج برای هیچ یک از موقعیت‌های اجتماعی بالا، متوسط و پایین برای جنس مذکر و مؤنث تفاوت معناداری را نشان نمی‌دهد. بر این اساس می‌توان گفت که عامل موقعیت اجتماعی باعث ایجاد تفاوت معنادار در میزان استفاده زندانیان زن و مرد از فرایندهای همگونی و درج نمی‌شود. برخلاف دو فرایند همگونی و درج، تأثیر عامل موقعیت اجتماعی بر میزان وقوع سه فرایند آوایی ابدال، حذف و قلب سبب ایجاد تفاوت معنادار در میزان استفاده زندانیان زن و مرد از این

فرایندها می‌گردد. این تفاوت معنادار در هر سه موقعیت اجتماعی بالا، متوسط و پایین مشاهده می‌شود.

نتایج حاصل از این جدول به طور کلی نشان‌دهنده آن است که موقعیت اجتماعی زندانیان زن و مرد بر بسامد وقوع فرایندهای آوایی ابدال، حذف و قلب در گفتار آنان دارای تأثیر قابل توجه است و تفاوت معنادار ایجاد می‌کند ولی بر بسامد وقوع دو فرایند آوایی همگونی و درج تأثیر چندانی ندارد و سبب ایجاد تفاوت معنادار نمی‌شود. این نتایج همچنین نشان می‌دهد که بیشترین درصد همه انواع فرایندهای آوایی در گفتار زندانیان دارای موقعیت اجتماعی پایین مشاهده می‌شود و هر چه موقعیت اجتماعی زندانیان بالاتر باشد نشانه‌های این فرایندهای آوایی در گفتار آنان کمتر به چشم می‌خورد.

### نتیجه‌گیری

در این پژوهش با بررسی واژه‌ها و اصطلاحات رایج در گفتار ۲۰ زندانی زن و ۵۰ زندانی مرد از زندان‌های قزل‌حصار، رجایی‌شهر، تهران بزرگ، فشافویه و شهر ری در استان‌های تهران و البرز جنبه آوایی زبان زندان را مورد تحلیل قرار دادیم. نتایج پژوهش در راستای پاسخ به دو پرسش اصلی پژوهش نشان‌دهنده آن است که:

(۱) مهم‌ترین فرایندهای آوایی رایج در زبان زندان عبارتند از: همگونی، ابدال، درج، حذف و قلب.  
 (۲) رابطه معناداری میان متغیر جنسیت و فرایندهای آوایی به چشم نمی‌خورد ولی در مورد رابطه میان سه متغیر دیگر با فرایندهای آوایی نمی‌توان پاسخ قطعی داد زیرا بستگی به نوع فرایند آوایی دارد. سه فرایند آوایی ابدال، حذف و قلب دارای رابطه معنادار با متغیرهای سن، تحصیلات و موقعیت اجتماعی هستند در حالی که دو فرایند همگونی و درج رابطه معناداری با این متغیرها ندارند.

پرداختن به ریشه‌ها و علل رواج واژه‌ها و اصطلاحات خاص و منحصر به فرد در زبان زندان از موضوعات پژوهشی جالب و سودمند در زمینه زبان زندان است که در اینجا مجال آن نیست. ولی به اختصار می‌توان گفت که یکی از دلایل استفاده زندانیان از واژگان و اصطلاحات منحصر به فرد و ویژه خود این می‌تواند باشد که زندانیان تمایل دارند هویت زبانی مستقل از جامعه و مسئولان زندان داشته باشند. به سخن دیگر، می‌خواهند خود را جامعه‌ای جدا و مستقل از جامعه معیار (جامعه غالب) بیرون از زندان نشان دهند. به همین منظور، واژه‌ها و اصطلاحاتی را

به کار می‌برند که مسئولان زندان و مردم جامعه بیرون از زندان آن را به راحتی متوجه نشوند. این امر علاوه بر آنکه به خاطر اقتضانات زندان و گفتگوهای میان زندانیان است، می‌تواند دارای ریشه‌های روان‌شناختی و جامعه‌شناختی نیز باشد که بحث پیرامون آن در قلمرو این پژوهش نمی‌گنجد.

## منابع

### فارسی

- افراشی، آریتا (۱۳۸۹). ساخت زبان فارسی. تهران: سمت.
- حق‌شناس، علی محمد (۱۳۷۶). آواشناسی (فونتیک). (چاپ پنجم). تهران: نشر آگه.
- آقازینالی، زهرا؛ آقاحسینی، حسین. (۱۳۸۷). مقایسه تحلیلی کنایه و آیرونی در ادبیات فارسی و انگلیسی. کاوش‌نامه زبان و ادبیات فارسی. شماره ۱۷، صص ۹۵-۱۲۸.
- اکرامی، محمود. (۱۳۸۴). *مردم‌شناسی اصطلاحات خودمانی: پژوهشی مردم‌شناختی در اصطلاحات خودمانی جوانان*. مشهد: نشر ایثار.
- شمس، علی. (۱۳۸۲). *رویکردی جدید به نظام زندانبانی: بازگشت سعادت‌مندان*. تهران: سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، راه تربیت.
- شمس، علی (۱۳۸۷). *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی زندان (چاپ چهارم)*. تهران: انتشارات راه تربیت.
- شمس، علی. (۱۳۹۲). *آسیب‌شناسی زندان*. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- عبدی، عباس. (۱۳۸۷). *تاثیر زندان بر زندانی: آسیب‌شناسی اجتماعی*. تهران: موسسه تحقیقاتی و انتشاراتی نور.
- هاشمی، پریناز. (۱۳۸۸). *دیوارنوشته‌های زندان قصر*. تهران: نشر چشمه.
- رهبر، بهزاد؛ مسن‌آبادی، آمنه. (۱۳۹۵). *زبان زندان: تحلیل زبان‌شناختی و فرهنگ اصطلاحات*. تهران: انتشارات گیوا.
- مسن‌آبادی، آمنه. (۱۳۹۰). *زبان زندان: نگاهی به نموده‌های زبان‌شناختی در بزبانه‌کاران زندان‌های استان تهران و استان البرز*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی.

### انگلیسی

- Bondeson, U.V. (۱۹۸۹). *Prisoners in prison societies*. New Brunswick, NJ: Transaction Publications.
- Bussmann, H. (۱۹۹۶). *Routledge Dictionary of Language and Linguistics* (Translated and edited by G. Trauth and K. Kazzazi). London/New York: Routledge.
- Einat, T. & Einat, H. (۲۰۰۰). Inmate argot as an expression of prison subculture: The Israeli case. *The Prison Journal*, ۸۰, ۳۰۹–۲۵.
- Encinas, G. (۲۰۰۱). *Prison argot: A sociolinguistic and lexicographic study*. New York: University Press of America.
- Green, J. (۲۰۱۱). *Greens dictionary of slang*. Oxford: Oxford University Press.
- Hodson, R.A. (۲۰۰۰). *Sociolinguistics* (۲<sup>nd</sup> ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Lighter, J. E. (۱۹۹۴). *Historical dictionary of American slang*. New York: Random House.
- Looser, D. (۲۰۰۴). “Lexicography on the inside: Doing time in every New Zealand prison”. *International Journal of Lexicography*, ۷(۱), ۶۹–۸۷.
- Mathew, D. (۲۰۱۳). “Prison language: A psychoanalytic approach to the language of British young offenders in the twenty-first century”. *International Forum of Psychoanalysis*, ۲۲(۲): ۹۵–۱۰۷.
- Mayr, A. (۲۰۰۴). *Prison Discourse: Language as a Means of Control and Resistance*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mayr, A. (۲۰۱۳). “Prison Language”. In, C. A. Chapelle (ed.), *The Encyclopedia of Applied Linguistics* (pp. ۴۶۶۲–۴۶۶۷). Blackwell Publishing Ltd.
- Murphy, M.L. and A. Koskela (۲۰۱۰). *Key Terms in Semantics*. London/New York: Continuum International Publishing Group.

- Simelane, L. (۲۰۱۶). “A Case Study of the Linguistic Variety of Women in the Mawelawela Correctional Institution, Swaziland”. *Linguistics and Literature Studies*, ۴(۲): ۱۰۹-۱۱۷.
- Richards, J. and R. Schmidt (۲۰۱۰). *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. London: Longman.